

SREČANJE Z BALZACOM

TONE ŠIFER

[Honoréja Balzaca (1799—1850) sem srečal tako, kakor sreča človek mnogo ljudi in osebnosti v literaturi, namreč zelo slučajno. Prav taka nehotena srečanja so pa posebno dragocena, saj nosijo na sebi pečat spontanosti, prostega sprehajanja po deželi duha, obiskovanja ljudi, ki so bili v teku stoletij »bratje istega duhovnega rodu«. Ravno slučajna srečanja, ki so brez sence kakršnegakoli načrta, pa dajejo sozvočju slehernega umetniškega dela rahel prizvok tragike. Ali ni čudno: nekje je človek ustvarjal z vso silo svoje volje in duha, da bi se majala zemlja, če bi se pregnetla njegova energija v fizično dojemljivo obliko, a milijoni in milijoni niso zaslutili v svojih dušah najmanjšega tresljaja. Nekje je gorel večni, sveti ogenj iz umetnikove duše, a malo notranjih oči je bilo, ki bi zapazile njegov svit na nebu lastne zavzetosti za stvari tega sveta.

Prvo slutnjo o velikem življenju Honoréja Balzaca sem dobil, ko sem zvedel za njegovo osemnajstletno razmerje z gospo Hansko. Sentimentalen člančič, ki ga je v kratkem popisoval — od prvega pisma preko gore papirnate ljubezni do poroke — je prikazoval »prepisovalca življenja« kakor zelo nekompliranega človeka in njegovo poroko kakor srečen zaključek dolgega hrepenenja in pričakovanja. Po takem poročanju si človek mora ustvariti enostransko, rekel bi linearno predstavo o pisatelju. Na srečo sem kmalu nato dobil v roke »Prešerne zgodbe« in predstava se je razširila za svojo antitezo. »Le kako naj bo človek, ki piše takele okrogle povesti, tako zaljubljen in navezan na lepo, plemenitaško Poljakinjo«, sem si mislil. Prikazali sta se mi dve skrajnosti ene osebnosti, a med temi skrajnostmi je ležala silna dalja. Brezkrajne možnosti sem napolnil z nekaterimi deli, ki sem jih bral pozneje, in predstavo o Balzacu tretjič razširil, to pot v globino.

Sprva bere človek tako, da se ne vpraša po vrstni zaporednosti del, po vzrokih, ki so oblikovali pisatelja, po njegovih političnih, socialnih in drugačnih nazorih. Vzame knjigo in bere brez predsodkov, z lahnim pričakovanjem, da bo presenečen. Morda je to najčistejši odnos, ki je možen med bralcem in pisateljem. Sodba, ki jo izreče ali samo občuti, je pri resnični umetnini zgolj pritrjevanje pisateljevi moči oblikovanja, zgolj vibracija na valu umetnikove duše, jadranje na prednjem oblaku viharjev, ki so razgibali pisatelja, da je začel ustvarjati.

Po takih doživetjih pa začne človek zavestno iskati umetnikove podobe, hoče ga zasidrati v kraj in čas, išče problemov, ki si jih je pisatelj zastavil, ter skuša ugotoviti, če jih je rešil ali ne. S kritičnostjo hoče razbiti čar, s katerim ga je ovila moč pisateljeve besede, z bolečino odkriva na njem nepopolnosti in ne ve, ali naj ga vrže z višine, kamor ga je postavil.

O Balzacu sem začel čitati razprave, da bi si razumsko pojasnil demonično podobo, zakaj taka se mi je prikazovala iz njegovih del. Pri takih razpravah pa ima človek zmeraj dvojen občutek: ne veš, ali bi občudoval bistrovidnost znanstvenika, ki skuša najti v delu umetnika formulo in zakon, ali bi se čudil umetniku, ki je v svoji enkratnosti objel toliko zamotnega hotenja, znanja, razočaranja, sanj, uspehov, veselja in trpljenja.

Po razpravah E. R. Curtiusa in drugih sem se vrnil k Balzacu samemu,

zakaj žar njihovega intelekta mi ni mogel nadomestiti opojne in prelivajoče se luči, s katero obseva umetnik stvari tega sveta in jim daje življenje.

Kako bi se tudi ne vrnil! Če kritik pravi, da je delal Balzac po dvanajst korektur ali da je zapravil nad polovico svojih honorarjev za spreminjanje besedila med tiskom, potem je treba samo pregledati, kako drugače opisuje Balzac boj za rojstvo umetnine po spočetju, ko pravi: »Duševno delo, lov v visokih pokrajinah notranjega sveta, je eden največjih človeških naporov. Slavo v umetnosti — kajti ta beseda objema vse stvaritve človeškega duha — zasluži predvsem pogum, pogum, ki ga navadni človek niti ne sluti, in ki ga nemara tukaj prvič razlagam... Premišljati, sanjariti, spočenjati lepa dela je prijetna zabava. To se pravi, kaditi začarane cigarete, živeti kakor kurtizana in pasti svoje muhe. Delo se ti kaže v otroški milini, v opojni nasladi porajanja, vse pisano in duhteče v prvem cvetju, bujno sočno kakor sad, ki ga uživaš že v mislih. To je spočetje in njega radosti. Kdor more ujeti svoje osnutke v besedo, velja že za izrednega človeka. To sposobnost imajo vsi umetniki in pisatelji. Toda proizvajati, roditi! Mukoma odgajati dete, ga vsak večer nalitega z mlekom polagati spat, ga vsako jutro z neizčrpnim materinskim srcem poljubljati iz sna, ga očediti, ga stokrat preobleči v najlepšo opravo, ki jo vselej zopet raztrga; ne se ustrašiti preokretov tega blaznega življenja ter iz njega oblikovati živo mojstrovino, ki govori v kiparstvu vsem pogledom, v književnosti vsem umom, v slikarstvu vsem spominom, v godbi vsem srcem, to je umetniško ustvarjanje. Roka mora biti vedno pripravljena poslušati glavo. Glava pa je stvariteljska samo, ako je ljubezen trajna (Balzac, Teta Liza 191).«

Balzac je s temi besedami opisal predvsem svojo borbo za izraz, a nič ne more bolj nazorno pokazati dela ustvarjalca in potrditi Valéryjevih besed, da je pisatelj mož, kateremu ni niti stavek nezavedno dejanje. Kaže pa tudi na borbo umetnika, ki se vprašuje: ali ni to lepa igra, biti sam zoper ves svet in imeti upanje, da dobiš (Oče Goriot).

In Balzac je dobival igro že za življenja ter jo dobiva še zmerom, zakaj človeška komedija se nadaljuje, duh ima često vlogo medveda na verigi neprijaznih sil, ki so oblikovale družbo že v času Balzacovega življenja in jo oblikujejo še danes. Igra, ki jo dobiva Balzac s svojo veličino, ima tri variacije. Prva je njegovo delo samo in to je najmočnejše; druga je podoba, kakršno so rekonstruirali znanstveniki, tretja pa je spet umetniška oblika, roman R. Benjamina »Čudovito življenje Honoréja Balzaca«, ki je sinteza primarnega doživljanja pisateljeve umetnosti, osebnosti, življenja, in sekundarnega, to je kritičnega pretresa njegovih vrednot. Benjamin je napisal Balzacovo življenje na podlagi raziskavanj Marcela Bouterona, ki ve o tem velikem možu vse, ima vse, daje vse. Tako je doživel Balzac svoje poveljanje prav v tistem, kar je bil njegov izraz, namreč v romanu. Krog srečanj z njim sem zaključil ne z duhovito razpravo, ampak z umetnino, kar je vsekakor najbolj naravno, saj je bil sam dvojen umetnik: umetnik življenja, ki ga ni hotel zamuditi in umetnik v svojih delih, h katerim se mora človek znova vračati, čeprav občuti, da pri Balzacu ni vse izdelano do zadnjih podrobnosti, da se mešajo v njem različne prvine stvarnega in duševnega sveta in da to mešanje ni povsod srečno. Toda ogromne dimenzije, ki jih je izbiral ta močni Francoz pri svojem delu, so več vredne kakor popolna dela literarnih cizelerjev. Nemara so prav te dimenzije posebno privlačne in pomenijo veličino njegovega stila.